

CONTROLEPROTOCOL VOOR DE ACCOUNTANTSCONTROLE OP DE JAARREKENING 2005 VAN DE GEMEENTE ZANDVOORT

1. Inleiding

Bij besluit van 11 november 2003 heeft de gemeenteraad aan Deloitte voor de periode 2004 t/m 2005 opdracht verstrekt de accountantscontrole als bedoeld in art 213 GW voor de gemeente Zandvoort uit te voeren.

Ter voorbereiding en ondersteuning van de uitvoering van de accountantscontrole moet de gemeenteraad jaarlijks echter nog een aantal zaken nader regelen, hetgeen op hoofdlijnen in dit controleprotocol plaatsvindt.

Object van controle is de jaarrekening 2005 en daarmee tevens het financieel beheer over het jaar 2005, zoals uitgeoefend door of namens het college van de gemeente Zandvoort.

1.1 Doelstelling

Dit controleprotocol heeft als doel nadere aanwijzingen te geven aan de accountant over de reikwijdte van de accountantscontrole, de daarvoor geldende normstellingen en de daarbij verder te hanteren goedkeurings- en rapporteringstoleranties voor de controle van de jaarrekening 2005 van de gemeente Zandvoort.

1.2 Wettelijk kader

De gemeentewet(GW), art. 213, schrijft voor dat de gemeenteraad één of meer accountants aanwijst als bedoeld in art. 393 eerste lid Boek 2 Burgerlijk Wetboek voor de controle van de in art 197 GW bedoelde jaarrekening en het daarbij verstrekken van een accountantsverklaring en het uitbrengen van een verslag van bevindingen. In het kader van de opdrachtverstrekking aan de accountant kan de gemeenteraad nadere aanwijzingen geven voor te hanteren goedkeurings- en rapporteringstoleranties. Tevens zal in de opdrachtverstrekking duidelijk aangegeven moeten worden welke wet- en regelgeving in het kader van het financieel beheer onderwerp van rechtmatigheidscontrole zal zijn.

De gemeenteraad heeft op 11 november 2003 de verordening ex art 213 GW voor de controle op het financieel beheer en op de inrichting van de financiële organisatie van de gemeente Zandvoort vastgesteld. In dit raadsbesluit is het bij de controle te hanteren normenkader in hoofdlijnen vastgelegd. Met dit controleprotocol stelt de gemeenteraad nadere aanwijzingen vast die specifiek van toepassing zijn voor het controlejaar 2005.

1.3 Procedure

In de genoemde verordening ex art 213 GW is in artikel 4, lid 3, de volgende zinsnede opgenomen:

Ter bevordering van een efficiënte en doeltreffende accountantscontrole vindt periodiek (afstemmings-)overleg plaats tussen de accountant en (een vertegenwoordiger uit) de raad, (een vertegenwoordiger van) de rekenkamer(funcitie), de portefeuillehouder financiën, de gemeentesecretaris, de (concern-)controller en het hoofd financiën.

In artikel 7 lid 4 van deze controleverordening is ook nog een communicatiemoment opgenomen, namelijk het bespreken van de controle bevindingen tussen de accountant en met een voor dit doel door de raad ingestelde vertegenwoordiging van) de raad na afloop van de jaarrekeningcontrole.

2. Algemene uitgangspunten voor de controle (getrouwheid én rechtmatigheid)

Zoals in art 213 GW is voorgeschreven, wordt de controle van de in artikel 197 Gemeentewet bedoelde jaarrekening met ingang van het rekeningjaar 2004, uitgevoerd door de door de raad benoemde accountant, gericht op het afgeven van een oordeel over:

- de **getrouwe** weergave van de in de jaarrekening gepresenteerde baten en lasten en de activa en passiva;
- het **rechtmatig** tot stand komen van de baten en lasten en balansmutaties in overeenstemming met de begroting en met de van toepassing zijnde wettelijke regelingen, **waaronder door middel van dit protocol specifiek aangewezen** interne regelgeving, waarbij gemeentelijke verordeningen niet als zodanig zijn uit te sluiten;
- de inrichting van het **financieel beheer** en de financiële organisatie gericht op de vraag of deze een getrouwe en rechtmatige verantwoording mogelijk maken;
- het **in overeenstemming** zijn van de door het college opgestelde jaarrekening met de bij of krachtens algemene maatregel van bestuur te stellen regels bedoeld in artikel 186 Gemeentewet (Besluit Begroting en Verantwoording Provincies en Gemeenten);
- de **verenigbaarheid** van het **jaarverslag** met de jaarrekening.

Bij de controle zullen de nadere regels die bij of krachtens algemene maatregel van bestuur worden gesteld op grond van artikel 213, lid 6 Gemeentewet (Besluit Accountantscontrole Provincies en Gemeenten) alsmede de Richtlijnen voor de Accountantscontrole (NIVRA) bepalend zijn voor de uit te voeren werkzaamheden.

Onder rechtmatigheid wordt begrepen de definitie volgens het Besluit Accountantscontrole Provincies en Gemeenten (BAPG) dat de in de rekening verantwoorde lasten, baten en balansmutaties rechtmatig tot stand zijn gekomen, dat wil zeggen “in overeenstemming zijn met de begroting en met de van toepassing zijnde wettelijke regelingen, waaronder (althans voor de controle van de rekening 2004 specifiek aangewezen) gemeentelijke interne regelgeving”, waarbij gemeentelijke verordeningen niet als zodanig zijn uit te sluiten. Voorwaarde voor uitvoering van de rechtmatigheidscontrole door de accountant is de beschikbaarheid van een toetsingskader voor de interne regelgeving van de gemeente, door de raad per verordening c.a. vast te stellen.

3. Te hanteren goedkeurings- en rapporteringstoleranties

De accountant accepteert in de controle bepaalde toleranties en richt de controle daarop in. De accountant controleert niet ieder document of iedere financiële handeling, maar richt de controle zodanig in dat voldoende zekerheid wordt verkregen over het getrouwe beeld van de jaarrekening en de rechtmatigheid van de verantwoorde baten en lasten en balansmutaties en financiële beheershandelingen met een belang groter dan de vastgestelde goedkeuringstolerantie¹. De accountant richt de controle in op het ontdekken van belangrijke fouten en baseert zich daarbij op risicoanalyse, vastgestelde toleranties en statische deelwaarnemingen en extrapolaties.

In het Besluit Accountantscontrole Provincies en Gemeenten zijn minimumeisen voor de in de controle te hanteren goedkeuringstoleranties voorgeschreven. Provinciale Staten en Gemeenteraden mogen de goedkeuringstoleranties scherper vaststellen dan deze minimumeisen. Dit moet dan wel worden toegelicht in de accountantsverklaring. De minimum eisen zijn:

Goedkeuringstolerantie	Strekking accountantsverklaring:			
	Goedkeurend	Beperking	Oordeelonthouding	Afkeurend
Fouten in de jaarrekening (% lasten)	≤ 1%	>1%<3%	-	≥ 3%
Onzekerheden in de controle (% lasten)	≤ 3%	>3%<10%	≥ 10%	-

Naast deze kwantitatieve benadering zal de accountant ook een kwalitatieve beoordeling hanteren (professional judgement). De weging van fouten en onzekerheden vindt ook plaats op basis van professional judgement.

¹ Door de toepassing van een risicoanalyse kan het zo zijn dat niet alle transacties die groter zijn dan de vastgestelde goedkeuringstolerantie individueel worden gecontroleerd. Ook kunnen andere gegevensgerichte werkzaamheden dan deelwaarnemingen worden toegepast. Met name door toepassing van cijferanalyse (verbandcontroles) kan het aantal deelwaarnemingen worden beperkt.

De definitie van de goedkeuringstolerantie is: het bedrag dat de som van fouten in de jaarrekening of onzekerheden in de controle aangeeft, die in een jaarrekening maximaal mogen voorkomen, zonder dat de bruikbaarheid van de jaarrekening voor de oordeelsvorming door de gebruikers kan worden beïnvloed. Het gaat om de grenswaarde waar beneden de in aanmerking te nemen fouten of onzekerheden moeten blijven om een goedkeurende accountantsverklaring te kunnen krijgen. Als deze grenswaarde wordt overschreden komt de categorie “accountantsverklaring met beperking”. De daarbij gebruikte terminologie, aanvullend op de tekst die bij een goedkeuring wordt gehanteerd is bij fouten: “met uitzondering van” en bij onzekerheden: “onder voorbehoud van”. Bij nog grotere fouten (>3%) komt bij fouten de categorie “afkeurende accountantsverklaring” en bij onzekerheden (>10%) de categorie “oordeelonthouding”.

De **goedkeuringstolerantie** is bepalend voor de oordeelsvorming, de strekking van de af te geven accountantsverklaring. Het is goed om op deze plaats te herhalen, dat uw raad in de meergenoemde vergadering van 11 november 2003 heeft besloten om terzake van de goedkeuringstolerantie “niets extra’s te regelen, dat wil zeggen de wettelijke normen aan te houden.” Dit betekent – om een voorbeeld te noemen – bij het onderdeel fouten, dat de marge in ons geval 1% van de uitgaven ofwel afgerond € 345.000 is.

Naast de goedkeuringstoleranties wordt onderkend de **rapporteringstolerantie**. Deze kan als volgt worden gedefinieerd:

De rapporteringstolerantie(s) is een bedrag dat gelijk is aan of lager is dan de bedragen voortvloeiend uit de goedkeuringstolerantie.

Bij overschrijding van dit bedrag vindt rapportering plaats in het verslag van bevindingen. Een lagere rapporteringstolerantie leidt in beginsel niet tot aanvullende controlewerkzaamheden, maar wel tot een uitgebreidere rapportage van bevindingen. De rapporteringstolerantie kan worden vastgesteld op een maatschappelijk relevant geacht absoluut bedrag. De rapporteringstoleranties kunnen zich verder toespitsen op die elementen die de raad specifiek nader terug wil zien, zonder dat dit de controletoleranties zelf beïnvloedt.

De rapporteringstolerantie is in het raadsbesluit van 11 november 2003 eveneens vastgesteld op 1%. Voorgesteld wordt om het hiervoor genoemde bedrag van € 345.000 als rapporteringstolerantie vast te stellen.

Begrip rechtmatigheid ², de aanvullend te controleren rechtmatigheidscriteria en het getrouwheidsonderzoek

In het kader van de rechtmatigheidscontrole worden met ingang van het rekeningjaar 2004 negen rechtmatigheidscriteria onderkend:

1. Het begrotingscriterium,
2. Het voorwaardencriterium,
3. Het misbruik en oneigenlijk gebruikcriterium,
4. Het calculatiecriterium,
5. Het valuteringscriterium,
6. Het adresseringscriterium,
7. Het volledigheidscriterium,
8. Het aanvaardbaarheidscriterium
9. Het leveringscriterium.

In het kader van het voorheen bestaande getrouwheidsonderzoek wordt al aandacht besteed aan zes van deze criteria. Voor de oordeelsvorming over de rechtmatigheid van het financieel beheer zal extra aandacht besteed moeten worden aan de volgende rechtmatigheidscriteria:

1. **Het begrotingscriterium;**
2. **Het voorwaardencriterium**
3. **Het misbruik en oneigenlijk gebruik criterium (M&O-criterium);.**

² Voor een toelichting op het begrip rechtmatigheid in relatie tot de accountantscontrole bij gemeenten en provincies wordt verwezen naar de Nota van toelichting bij het Besluit accountantscontrole gemeenten (Staatsblad 2002, 68), het NIVRA-discussierapport ‘Financiële rechtmatigheid(scontrole) bij gemeenten en provincies’ de NIVRA Audit Alert 13 (beide te raadplegen via www.nivra.nl) en de ledenbrief van de VNG ‘Ac-

countantscontrole 2004' van 12 augustus 2004 (zie www.vng.nl).

In de Audit Alert 13 van het NIVRA d.d. 15 juli 2004 is over deze rechtmatigheidscriteria onder meer het volgende opgenomen.

Ad 1. Als blijkt dat de gerealiseerde lasten op programmaniveau zoals weergegeven in de jaarrekening hoger zijn dan de geraamde bedragen met inbegrip van de laatste begrotingswijziging, is – voor zover het de begrotingsoverschrijdingen betreft - **mogelijk** sprake van onrechtmatige uitgaven. De overschrijding kan namelijk in strijd zijn met het budgetrecht van de gemeenteraad zoals geregeld in de Gemeentewet. Voor de afsluitende oordeelsvorming is van belang in hoeverre de begrotingsoverschrijding past binnen het door de gemeenteraad geformuleerde beleid en/of wordt gecompenseerd door aan de lasten gerelateerde hogere inkomsten. Het bepalen of respectievelijk welke begrotingsoverschrijdingen al dan niet verwijtbaar zijn, is voorbehouden aan de raad.

Ad 2. Besteding en inning van gelden door een gemeente zijn aan bepaalde voorwaarden verbonden waarop door de accountant moet worden getoetst. Deze voorwaarden liggen vast in wetten en regels van hogere overheden en de (eigen) gemeentelijke regelgeving. De gestelde voorwaarden hebben in het algemeen betrekking op:

- De omschrijving van de doelgroep respectievelijk het project (recht);
- De heffings- en/of declaratiegrondslag (termijn);
- Normbedragen (hoogte);
- De bevoegdheden;
- Het voeren van een administratie;
- Het verkrijgen en bewaren van bewijsstukken;
- Aan te houden termijnen besluitvorming, betaling, declaratie e.d. (duur)

De precieze invulling verschilt per wet respectievelijk regeling respectievelijk verordening. Voor alle geldstromen dient ondubbelzinnig vast te staan welke voorwaarden er op van toepassing zijn. De door hogere overheden gestelde voorwaarden liggen volledig vast. Dit geldt echter niet voor de voorwaarden in de gemeentelijke regelgeving. Omdat er (nog) geen generieke criteria zijn vastgesteld, dient de accountant over zowel de generieke als de specifieke criteria in overleg te treden met de raad. De raad is op gemeentelijk niveau kadersteller en wordt geacht de norm te stellen waaraan het college moet worden getoetst. Een gemeenteraad dient dan ook op grond van een overzicht van alle voor de betreffende gemeente geldende wet- en regelgeving het voorwaardencriterium te operationaliseren. Concreet betekent dit, dat – ambtelijk voorbereid - door de gemeenteraad **eerst moet worden bepaald in welke verordeningen, raadsbesluiten e.d. belangrijke financiële beheershandelingen voorkomen en vervolgens moet de gemeenteraad limitatief per verordening c.a. bepalen aan welke in wet- en regelgeving vastgelegde, voor de gemeente relevante, voorwaarden de accountant moet toetsen**. Dit vraagt een invulling per verordening, regeling en besluit. **Dit wordt het toetsingskader genoemd**. Indien deze normstelling niet door de raad is ingevuld, kan door de accountant geen volkomen controle worden uitgevoerd, hetgeen als consequentie heeft dat niet tot een goedkeurende accountantsverklaring omtrent de rechtmatigheid kan worden gekomen.

Ad 3. Gemeenten zullen een beleid ter voorkoming en bestrijding van misbruik en oneigenlijk gebruik moeten hebben. In het jaarverslag en/of de toelichting op de jaarrekening verantwoordt het college zich over de opzet, de uitvoering en de resultaten van het M&O-beleid. Indien een gemeente geen toereikend M&O-beleid voert, kan dit gevolgen hebben voor het accountantsoordeel. Indien bij een toereikend M&O-beleid dat in voldoende mate is uitgevoerd toch een belangrijke (materiële) onzekerheid – die inherent is aan de regeling – blijft bestaan met betrekking tot de rechtmatigheid van de uitgaven of ontvangsten en deze niet verder kan worden gereduceerd, dient de accountant te beoordelen of deze onzekerheid in de toelichting bij de jaarrekening adequaat wordt weergegeven.

4. Reikwijdte accountantscontrole rechtmatigheidtoetsing

4.1 *Rechtmatigheid: wat is dat?*

De wet zegt dat met het begrip rechtmatigheid wordt bedoeld: "in overeenstemming met relevante wet- en regelgeving". Het kunnen naleven van wet- en regelgeving stelt eisen aan de processen in de organisatie en de opzet van planning & control.

Het begrip rechtmatigheid gaat over beheershandelingen waaruit financiële gevolgen voortkomen die als baten, lasten en balansmutaties in de jaarrekening worden verantwoord (incl. garantstellingen). Denk aan financiële transacties maar ook aan subsidies en vermogensmutaties. Bij financiële rechtmatigheid is ook de vraag aan de orde in hoeverre het financieel beheer in overeenstemming is met bestaande normering.

Handelingen en beslissingen van niet financiële aard kunnen op termijn tot financiële gevolgen leiden. Bij niet-financiële rechtmatigheid gaat het om het interne systeem van risicobeheersing en -afweging. Van de accountant wordt niet verwacht dat hij de handelingen en beslissingen van niet financiële aard controleert tenzij de raad op dit punt de accountant expliciet een opdracht meegeeft. De accountant kan volstaan met het beoordelen van het interne systeem van risicoafwegingen en kwaliteitsborging. Dit interne systeem zou er uit moeten bestaan dat er ingeval van handelingen en beslissingen van niet financiële aard door de gemeente een expliciete inschatting plaatsvindt van het risico op mogelijke claims, als de relevante wet- en regelgeving niet of niet juist wordt nageleefd.

4.2 *Wat toetst de accountant bij de rechtmatigheidscontrole (reikwijdte)?*

Bij de controle van de jaarrekening toetst de accountant of de financiële beheershandelingen zijn gedaan conform wet- en regelgeving en of de eventuele niet-naleving ervan financiële consequenties heeft voor de cijferpresentatie (lasten, baten en balans en garanties) in de jaarrekening. De accountant beperkt zich in de rechtmatigheidscontrole hiertoe. Alleen op verzoek van de gemeenteraad worden ook aspecten van niet financiële rechtmatigheid in de controle betrokken.

Om te kunnen beoordelen of Zandvoort aan de regels voldoet, is het noodzakelijk dat de accountant de geldende regels kent. Er moeten dus vooraf normen worden gesteld en bekendgemaakt. Het werk van de accountant is daarbij in essentie simpel: er is een norm en de accountant toetst in hoeverre we ons aan die norm hebben gehouden. Onrechtmatigheid is daarmee dus wat anders dan fraude.

Over de reikwijdte van de accountantscontrole is lang veel onduidelijkheid geweest. Het gaat in ieder geval om:

- externe wet- en regelgeving als Gemeentewet, Grondwet, Burgerlijk Wetboek, voorschriften specifieke uitkeringen en subsidies vanuit de EU enz..
- Daarnaast behoren tot het minimum wettelijk kader: de eigen verordeningen, voor het financieel beheer kaderstellende raads- en collegebesluiten (organisatieverordening, mandaatregeling, inkoopregeling, budgethoudersregeling) en specifieke uitkeringen. Bij de inventarisatie ontmoet het geen bezwaar als bij raads- en collegebesluiten niet verder terug wordt gegaan dan de huidige raadsperiode.

Deze zaken kunnen niet van de rechtmatigheidscontrole worden uitgesloten. Wel kan een gemeente ervoor kiezen om aan sommige regels geen externe werking te verbinden en daarom de betreffende specifieke onderdelen nog niet onder de werking van de rechtmatigheidscontrole te laten vallen. Deze aspecten die buiten de reikwijdte van de rechtmatigheidscontrole blijven (bijvoorbeeld termijnen van orde) moeten dan wel specifiek benoemd zijn.

Geconcludeerd kan worden dat de rechtmatigheidscontrole primair gericht is op de naleving van wet- en regelgeving voor zover vastgesteld door de raad en hogere regelgevende organen. Collegebesluiten zijn meestal uitvoeringsbesluiten en zijn dan geen object van rechtmatigheidscontrole tenzij de raad anders beslist in haar opdrachtverlening aan de accountant. Het wordt ingewikkeld maar op laatstgenoemde regel is weer een -op zich logische- uitzondering. Als de raad in een verordening verwijst naar collegebesluiten en de raad het college vrijheid geeft bij de uitvoering ("..door het college nader te stellen regels..") zullen deze in de controle moeten worden betrokken.

Overigens is het college is in het kader van de actieve informatievoorziening verplicht om er zelf melding van te maken indien collegebesluiten in strijd zijn met de door de raad gestelde kaders. Daar is de accountant niet voor nodig.

4.3 Accountantscontrole 2005

Bij het bepalen van de reikwijdte van de rechtmatigheidstoetsing door de accountant voor het jaar 2004 zijn de in dit kader door de VNG aangereikte circulaire als uitgangspunt genomen. De hierin door het VNG aangereikte adviezen en suggesties zijn ook als zodanig uitgewerkt. Het bleek echter voor het jaar 2004 praktisch onmogelijk om te voldoen aan het voorwaardencriterium, zoals dat in dit controleprotocol 2004 is omschreven voor de interne regelgeving. Voor 2004 is derhalve geen onderzoek gedaan en een verklaring van geen oordeel afgegeven.

Voor 2005 bestaat deze totale ontsnappingsmogelijkheid echter niet meer. Wel is het mogelijk om de rechtmatigheidscontrole ten aanzien van het voorwaardencriterium te beperken tot de verplichte voorwaarden t.w.:

recht, hoogte en duur, voorzover het gaat om directe financiële beheershandelingen. .

Om voor 2005 een controle te kunnen uitvoeren dient er door de raad een normenkader te worden vastgesteld. Het is echter niet toegestaan om relevante gemeentelijke verordeningen (namelijk die waarin financiële beheershandelingen zijn opgenomen) uit te sluiten van de rechtmatigheidstoetsing door de accountant. Er kan dus niet met slechts een paar verordeningen worden begonnen. Dit betekent dat voor elke gemeentelijke verordening eerst ambtelijk moet worden bepaald of deze relevant is in het kader van rechtmatigheid en zo ja, aan welke vastgelegde, voor de gemeente relevante, voorwaarden de accountant moet toetsen. Dat laatste moet door de raad worden bepaald. Zelfs beperkt het zich niet tot verordeningen, ook relevante raadsbesluiten moeten op dezelfde wijze worden beoordeeld.

Voor de relevante verordeningen c.a. wordt verwezen naar bijlage 2 “Overzicht protocol verordeningen c.a.”

Ten aanzien van de accountantscontrole op getrouwheid en rechtmatigheid voor het kalenderjaar 2005 wordt voorgesteld de controle als volgt in te richten:

1. Voor het verkrijgen van een “getrouwheidsverklaring” dienen in de controle - naast de bestaande 6 criteria – voor zover mogelijk en relevant ook de nieuwe criteria te worden betrokken, echter alleen voor zover het gaat om directe financiële beheershandelingen, te weten:
 - **begrotingscriterium**, voorkomen van overschrijdingen, tijdige melding daarvan, verwerken van mogelijke overschrijdingen in de najaarsbijstelling (formele begrotingswijziging) en indien dit in tijd gezien niet meer mogelijk is het in de jaarrekening opnemen met een duidelijke toelichting. Dit laatste is alleen mogelijk voor overschrijdingen die passen in het vigerende raadsbeleid. Van belang is nog wel, dat in de gemeente Zandvoort de begroting is geautoriseerd op programmaniveau zodat onder- en overschrijdingen op productniveau geen gevolgen hebben voor het oordeel van de accountant.
 - **M & O criterium**, een verifieerbare check op de toepassing van interne procedures, waarbij wordt gekeken of de door derden verstrekte gegevens juist en volledig zijn (=misbruik) en of er geen (rechts)handelingen zijn verricht die in strijd zijn met het doel of de strekking van de regeling (=oneigenlijk gebruik). Te denken valt in deze aan het verstrekken van uitkeringen, subsidies of verlenen van kwijtschelding.
 - **Voorwaardencriterium**, met inachtnaam van de hierboven gegeven invulling van dit criterium.

De accountant zal hierbij nauw samenwerken met de controller en het hoofd financiën van de gemeente omdat net als bij de getrouwheidscontrole ook bij de rechtmatigheidstoetsing een goed niveau van voorbereidende interne controle wordt verondersteld.

Voorgesteld wordt om de volgende algemene uitgangspunten te hanteren:

Bij het **begrotingscriterium** is het budgetrecht van de raad aan de orde. Het gaat het er om dat financiële beheershandelingen binnen de grenzen van de geautoriseerde begroting tot stand komen. De Programmabegroting wordt op programmaniveau geautoriseerd. Als de werkelijke uitgaven op programmaniveau hoger zijn dan hetgeen begroot was, is er sprake van begrotingsonrechtmatigheid. Deze overschrijdingen dienen expliciet door de raad te worden geautoriseerd. Indien overschrijdingen niet in overeenstemming zijn met raadsbeleid zal de accountant de onrechtmatigheid meewegen bij de controle. Als de raad van oordeel is dat er lasten in de jaarrekening zijn opgenomen die niet rechtmatig tot stand zijn gekomen, kan zij het college vragen een zgn. indemniteitsbesluit in te dienen (artikel 198 Gemeentewet). Het college kan dan uitleggen hoe het kan en hoe het kan

worden opgelost. Vervolgens kan de raad dit besluit aannemen of verwerpen. De indemniteitsprocedure is een zwaar middel. In de circulaire "vernieuwde accountantscontrole en gemeenten" wordt met nadruk vermeld dat niet iedere gesignaleerde onrechtmatigheid tot zo'n procedure moet leiden.

Het begrotingscriterium richt zich primair op de baten en lasten op programmaniveau. Het bestaande beleid wordt afgeleid uit:

- de programmabegroting met toelichting;
- de begrotingswijzigingen met toelichting zoals blijkend uit de tussentijdse rapportage en raadsbesluiten.

Begrotingsafwijkingen worden in de jaarrekening/het jaarverslag toegelicht. Begrotingsoverschrijdingen die niet passen binnen het bestaande beleid worden apart zichtbaar gemaakt.

Begrotingsafwijkingen

Bij het operationaliseren van rechtmatigheid worden de volgende categorieën afwijkingen onderscheiden:

1. Begrotingsoverschrijdingen

Kosten overschrijdingen worden als rechtmatig beschouwd als zij passen binnen het bestaande beleid.

2. Begrotingsoverschrijdingen passend binnen het bestaande beleid

Overschrijdingen worden toegelicht (in de toelichting op een programma of een andere plaats in de Programmarekening).

a. Kostenoverschrijdingen betreffende activiteiten die passen binnen het bestaande beleid en die geheel of grotendeels worden gecompenseerd door direct gerelateerde inkomsten, bijvoorbeeld via kostendekkende omzet (heffingen, huur) via egalisatiereserves of via subsidies. Deze overschrijdingen worden door de raad geaccepteerd (passend binnen het beleid). Derhalve geen onrechtmatigheid.

b. Kostenoverschrijdingen betreffende activiteiten die passen binnen het bestaande beleid en een gevolg zijn van interne factoren zoals:

- doorberekening van indirecte kosten, onder voorwaarde dat de totale apparaatskosten zoals verantwoord op de kostenplaatsen niet worden overschreden;
- kapitaallasten, onder voorwaarde dat de investeringskredieten door de raad zijn geautoriseerd (overschrijding van kredieten: zie bij 5);
- overschrijdingen als gevolg van fouten in de begroting;
- dotaties aan voorzieningen die verplicht zijn op grond van het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten.

Vaak blijken dergelijke zaken pas bij het opmaken van de jaarrekening. Deze overschrijdingen worden door de raad geaccepteerd (passend binnen het beleid). Derhalve geen onrechtmatigheid.

c. Kostenoverschrijdingen die passen binnen het bestaande beleid en die in verband met het tijdstip van het ontstaan ervan, niet tijdig aan de raad konden worden gerapporteerd die niet meer binnen het budget kunnen worden gecompenseerd en die worden veroorzaakt door (externe) factoren zoals bijvoorbeeld:

- een open einde (subsidie)regeling;
- faillissement van debiteuren / vorderingen die niet geïnd konden worden;
- wijzigingen in landelijke wet- en regelgeving met financiële consequenties;
- aanpassingen in het gemeentefonds;
- uitgaven van gemeenschappelijke regelingen;
- realisatie op begrote subsidieverwachtingen;
- de rente-ontwikkeling op de kapitaalmarkt;
- strategische grondaankopen;
- klimaatomstandigheden, bijvoorbeeld een overschrijding van het budget gladheidbestrijding als gevolg van sneeuwval;
- uitgaven die naar hun aard onvoorzien, onvermijdelijk en onuitstelbaar zijn.

Vaak blijken dergelijke zaken pas bij het opmaken van de jaarrekening.

Deze overschrijdingen worden door de raad geaccepteerd (passend binnen het beleid). Derhalve geen onrechtmatigheid.

1d. Kostenoverschrijdingen op programmaniveau betreffende activiteiten die passen binnen het bestaande beleid en ten onrechte niet tijdig aan de raad zijn gerapporteerd. Bijvoorbeeld:

- een verwachte kostenoverschrijding op jaarbasis was via tussentijdse gegevens al wel bekend, maar er is geen voorstel tot begrotingsaanpassing ingediend;
- idem met betrekking tot overschrijding van een investeringskrediet.

Deze overschrijdingen worden als onrechtmatig beschouwd. Doordat deze overschrijdingen binnen het bestaande beleid vallen, kunnen deze door de raad bij de jaarrekening alsnog worden geautoriseerd waardoor het karakter van onrechtmatigheid wordt opgeheven.

3. Begrotingsoverschrijdingen niet passend binnen het bestaande beleid

Kostenoverschrijdingen betreffende activiteiten die niet passen binnen het bestaande beleid en waarvoor ook geen door de raad goedgekeurde begrotingsaanpassingen aanwezig zijn.

Bijvoorbeeld de doelgroep c.q. de activiteiten zijn in de praktijk ruimer geïnterpreteerd en toegepast dan in de regelgeving. Deze overschrijdingen worden als onrechtmatig beschouwd. De overschrijdingen kunnen door de raad bij de jaarrekening alsnog worden geautoriseerd. Dit soort posten worden in een aparte paragraaf zichtbaar gemaakt.

In de Planning & Controlcyclus zijn mechanismen ingebouwd waarbij (dreigende) mee- en tegenvallers tijdig aan het management en het college worden gemeld. Het is van belang dat budgethouders adequate actie nemen in het geval van budgetoverschrijdingen. Daarover zijn bij de notitie "budgethouderschap: de spelregels in Hoorn" afspraken gemaakt.

Bij het **voorwaardencriterium** gaat het erom dat gestelde voorwaarden ook worden nageleefd. De praktijk en de letter dienen met elkaar in overeenstemming zijn. Voorwaarden die niet reëel zijn moeten uit de interne wet- en regelgeving worden geschrapt.

De zeven onderdelen van het voorwaardencriterium zijn: omschrijving van doelgroep, heffings- of declaratiegrondslag, normbedragen, bevoegdheden, voeren van een administratie, verkrijgen en bewaren van bewijsstukken en aan te houden termijnen.

Als geen nadere uitsplitsing van het voorwaardencriterium is opgenomen per individueel opgenomen wet- en regelgeving in het normenkader dan zijn alle bepalingen relevant voor de financiële rechtmatigheidscontrole. Bij het uitwerken van het voorwaardencriterium zal per artikel worden bepaald wanneer iets onrechtmatig is of dat er nog geen financiële consequenties aan worden verbonden. In de uitwerking moeten in ieder geval recht, hoogte en duur zijn verwerkt. Als hoofdlijn wordt voorgesteld om de toetsing te beperken tot deze onderdelen. Als de raad in een specifiek geval "dieper" wil, kan dat altijd in het controleprotocol worden geregeld.

In het algemeen geldt dat het bij dit criterium gaat om voorwaarden die nodig zijn om de rechtmatigheid van de financiële beheershandelingen te toetsen. Soms zijn voorwaarden bedoeld om de doelmatigheid te controleren of om beleidseffecten in kaart te brengen. Het heeft geen zin om een voorwaarde die als termijn van orde is bedoeld te controleren als ware het een fatale termijn.

M & O criterium (misbruik en oneigenlijk gebruik), het gaat er bij het M&O criterium dus om dat de gemeente door foute info van derden verkeerde beslissingen neemt. Daarbij hanteren wij de volgende definities:

Misbruik: het bewerkstelligen van het verkrijgen of genieten van een (te hoge) uitkering en geen of te geringe betaling van verplichte bijdragen aan de overheid door het bewust niet, niet tijdig, niet juist of niet volledig verstrekken van gegevens en inlichtingen.

Oneigenlijk gebruik: het volgens de formele regels van de wet, maar in strijd met de bedoelingen van de wettelijke bepalingen, verkrijgen of genieten van een (te hoge) uitkering en geheel of ten dele ontgaan van een verplichte bijdrage aan de overheid.

2 Wat moet er gebeuren om aan het M&O criterium te voldoen?

Gemeenten zullen een beleid ter voorkoming en bestrijding van misbruik en oneigenlijk gebruik moeten hebben. Middels deze paragraaf voldoen wij aan deze verplichting. Indien een gemeente geen toereikend M&O-beleid voert, kan dit gevolgen hebben voor het accountantsoordeel. Indien bij een toereikend M&O-beleid dat in vol-

doende mate is uitgevoerd toch een belangrijke (materiële) onzekerheid – die inherent is aan de regeling – blijft bestaan met betrekking tot de rechtmatigheid van de uitgaven of ontvangsten en deze niet verder kan worden gereduceerd, zal onze accountant beoordelen of deze onzekerheid in de toelichting bij de jaarrekening adequaat wordt weergegeven.

Uitwerking van het M&O beleid.

Het voorkomen van misbruik en oneigenlijk gebruik is al op een aantal gebieden vormgegeven.

Personeel.

Om de integriteit van het personeel zoveel mogelijk te waarborgen zijn de volgende maatregelen getroffen:

- Bij aanneming van nieuwe medewerkers wordt afhankelijk van de functie onderzoek gedaan naar achtergrond (verklaring omtrent het gedrag);
- Er is een klokkenluidersregeling vastgesteld

Processen.

- In alle daarvoor in aanmerking komende processen is functiescheiding aangebracht. Dit houdt in dat in alle gevallen waar dit noodzakelijk of gewenst is - b.v. bij inkoop en aanbesteding - minimaal het vier-ogen principe wordt toegepast.
- In een groot aantal processen zijn interne controle maatregelen ingebouwd. Dit heeft tot doel dat afwijkingen van de vastgestelde procedure tijdig worden onderkend.
- Waar gebruik gemaakt wordt van geautomatiseerde systemen is waar mogelijk de functiescheiding middels autorisaties geregeld. Een medewerker kan hierdoor geen handelingen verrichten waartoe hij/zij niet is gemachtigd
- In de vastgestelde mandaatregeling is beschreven wie welke bevoegdheden heeft.

Verbijzonderde interne controle.

Naast de maatregelen van interne controle die in de verschillende procedures zijn ingebouwd worden vanuit de P&C functie / medewerkers bedrijfsvoering verbijzonderde interne controles uitgevoerd.

Deze controles bestaan uit:

- Onderzoeken op processen met een groot financieel belang (o.a. Wwb, Wvg, subsidieverstreking)
- Het maken van tussentijdse aansluitingen tussen systemen zoals bijvoorbeeld:
 - Uitgegeven parkeervergunningen en parkeergelden en verantwoorde ontvangsten;
 - Uitgegeven bouwvergunningen en de verantwoorde ontvangsten;
 - Verstrekte documenten burgerzaken en verantwoorde ontvangsten;
 - De financiële aansluiting tussen subsystemen en het grootboek;
 - Controle van de mutaties in de salarisadministratie.

Specifieke eisen die het Rijk stelt aan regelingen

Het ministerie van VROM heeft voor de uitvoering van de vangnetregeling door gemeenten de verplichting opgelegd het M&O beleid te formuleren.

2. De naleving van wettelijke kaders, zoals die in de kolom “Wetgeving extern” van de “Inventarisatie wet- en regelgeving in het kader van de rechtmatigheidscontrole bij gemeenten” is opgenomen (bijlage 1). Dit uitsluitend voor zover deze directe financiële beheershandelingen betreffen of kunnen betreffen. Het betreft hier vooral de naleving van Europese regelgeving voor aanbesteding en staatssteun.
3. De naleving van kaders, zoals die zijn aangegeven in het overzicht “Protocol verordeningen c.a.” (bijlage 2). Dit uitsluitend voor zover deze directe financiële beheershandelingen betreffen of kunnen betreffen en betrekking hebben op de verplichte voorwaardencriteria: recht, hoogte en duur.

De voor 2005 (vooralsnog) onverplichte voorwaarden, te weten:

- De bevoegdheden;
 - Het voeren van een administratie;
 - Het verkrijgen en bewaren van vereiste bewijsstukken;
 - Aan te houden termijnen besluitvorming, betaling, declaratie e.d.;
- zullen (vooralsnog) geen onderdeel uitmaken van het toetsingskader voor 2005.

4. Indien door de raad voor het verantwoordingsjaar geen toetsingskader wordt bepaald ter invulling van het voorwaardencriterium van de interne regelgeving (en de accountant op het punt van rechtmatigheid

geen volkomen controle kan uitvoeren), zullen de opmerkingen met betrekking tot rechtmatigheid in elk geval in het rapport van bevindingen van de accountant tot uitdrukking moeten komen. Hiermee wordt bereikt dat de accountantscontrole over 2005 de nodige leerpunten zal aanreiken in het groeipad naar 2006 e.v.

5. Binnen de interne regelgeving worden uitvoeringsbepalingen niet geacht te vallen onder de financiële rechtmatigheid. Voorkomen moet worden dat deze formele vereisten met terugwerkende kracht extra aandacht zou moeten worden besteed. Dan wordt daarmee zowel richting derden als naar de eigen uitvoeringsorganisatie een bestaande praktijk aangescherpt. Dit kan botsen met rechtsbeginselen als gewekt vertrouwen en gewoonterecht. Hiermee wordt bedoeld op de volgende omstandigheid. In verordeningen staan ook vaak bepalingen die momenteel niet worden benut voor het bepalen van het met derden af te rekenen bedrag voor een subsidie/uitkering dan wel belasting/heffing/verrekening. Dit zijn uiteraard formele aspecten die het directe "recht" niet aantasten, maar bijvoorbeeld wel extra waarborgen bieden tegen misbruik of oneigenlijk gebruik dan wel nuttig zijn voor een efficiënte afhandeling.

5. Rapportering accountant

Tijdens en na afronding van de controlewerkzaamheden rapporteert de accountant hierna in het kort weergegeven als volgt:

Interim-controles

In de tweede helft van het jaar is door de accountant een zogenaamde interim-controle uitgevoerd. Over de uitkomsten van die tussentijdse controle wordt een verslag uitgebracht aan het college en in afschrift aan de concerncontroller. De raad kan op verzoek de managementletter ook ontvangen.

Verslag van bevindingen met betrekking tot de jaarrekeningcontrole

Overeenkomstig de gemeentewet wordt omtrent de controle een verslag van bevindingen uitgebracht aan de raad en in afschrift aan het college.

In het verslag van bevindingen wordt gerapporteerd over de opzet en uitvoering van het financiële beheer en of de beheersorganisatie een getrouw en rechtmatig financieel beheer en een rechtmatige verantwoording daarover waarborgen.

Uitgangspunten voor de rapportagevorm

Gesignaleerde onrechtmatigheden worden toegelicht gespecificeerd naar de aard van het criterium (begrotingscriterium, voorwaardencriterium, etc.).

Fouten of onzekerheden die de rapporteringstolerantie als bedoeld in hoofdstuk 3 van dit controleprotocol overschrijden, worden weergegeven in een apart overzicht bij het verslag van bevindingen. De accountant rapporteert zo nodig ook over eventuele bevindingen met betrekking tot de betrouwbaarheid en de continuïteit van de door de gemeente gehanteerde geautomatiseerde informatieverzorging.

Accountantsverklaring

In de accountantsverklaring wordt op een gestandaardiseerde wijze, zoals wettelijk voorgeschreven, de uitkomst van de accountantscontrole weergegeven, zowel ten aanzien van de getrouwheid als de rechtmatigheid. Deze accountantsverklaring is bestemd voor de gemeenteraad, zodat deze de door het college opgestelde jaarrekening kan vaststellen.

Bijlagen:

1. Inventarisatie wet- en regelgeving in het kader van de rechtmatigheidscontrole bij gemeenten
2. Protocol verordeningen c.a.

Bijlage 1: Inventarisatie wet- en regelgeving in het kader van de rechtmatigheidscontrole bij gemeenten (MODEL VNG)

In het navolgende overzicht is een inventarisatie gegeven van de in het kader van de rechtmatigheidscontrole bij gemeenten relevante algemene wet- en regelgeving. Dit overzicht moet als volgt worden gelezen: In de eerste kolom wordt een algemene omschrijving gegeven die overeenkomt met een mogelijke algemene aanduiding van programma's en/of producten. In de tweede kolom wordt e.e.a. nader uitgewerkt naar de specifieke activiteiten welke onder zo'n programma/product kunnen vallen. In de kolom wetgeving extern wordt de te toetsen algemene wet- en regelgeving aangegeven die direct een relatie heeft met het financieel beheer en de inrichting van de financiële organisatie van de gemeente. Het feitelijke toetsingkader voor een specifieke geldstroom moet echter veelal nog nader worden uitgewerkt. Voor subsidies van en voor derden worden bijvoorbeeld nadere subsidieregels opgesteld. Ook voor belastingen/heffingen moeten zaken nader worden geregeld en moet een juridische titel worden verkregen via een verordening. De randvoorwaarden waarbinnen uitgaven (lasten) mogen worden (aan)gedaan worden onder meer ontleend aan de begroting, de beheersverordening en het delegatie en mandaatbesluit.

Veelal zal de gemeenteraad dus ter verdere implementatie van de uitvoering van deze algemene wet- en regelgeving eigen verordeningen en/of beleidsregels opstellen waarmee een nadere invulling wordt gegeven voor de lokale uitvoering van het daaraan verbonden financiële beheer. De meest gebruikelijke verordeningen en besluiten zijn in de laatste kolom opgenomen. Dit is nadrukkelijk geen volledige opsomming van alle mogelijke verordeningen en (raads)besluiten. Een lokale inventarisatie van (nog) geldende verordeningen en (raads)besluiten blijft noodzakelijk. Uiteraard moet een gemeente handelen conform hetgeen zij zelf in haar verordening/besluiten heeft bepaald, maar ook aan de verordeningen en (raads)besluiten zelf zijn in zekere mate eisen te stellen, willen zij uitvoerbaar zijn c.q. daadwerkelijk rechtskracht krijgen dan wel houden. Vandaar dat een lokale inventarisatie en actualisatie van dit normenkader naar de huidige omstandigheden nadrukkelijk wordt aanbevolen.

Daarnaast worden door de Rijksoverheid dan wel andere instanties op grond van deze algemene wet- en regelgeving specifieke geldstromen geïnitieerd, bijvoorbeeld in de vorm van subsidies en/of specifieke uitkeringen. Deze specifieke (subsidie) regelgeving is niet in dit overzicht opgenomen. Ter zake wordt verwezen naar het Overzicht Specifieke Uitkeringen (OSU) dat op de website van het ministerie van BZK is te vinden. www.minbzk.nl Voor het verkrijgen van subsidies en/of specifieke uitkeringen moet veelal worden voldaan aan de in deze wet- en regelgeving geformuleerde (nadere) voorwaarden, het zogenaamde voorwaardencriterium. Wanneer voor het verkrijgen van de geldstromen ook gesteund moet worden op gegevens van derden, dan zal inzake de juistheid en volledigheid van deze gegevens rekening moeten worden gehouden met mogelijk misbruik en oneigenlijk gebruik, het zogenaamde M&O-criterium.

In algemene zin gelden in voorkomende gevallen ook nog andere rechtmatigheidscriteria, vaak ook als nadere invulling van het voorwaardencriterium. Het calculatiecriterium, ofwel wordt het juiste bedrag berekend, is algemeen geldend wanneer op basis van tarieven of normen geldstromen worden verkregen.

Het financiële belang van de onderhavige wet- en regelgeving wordt uiteraard mede bepaald door **de omvang van de geldstroom die daarmee direct is gemoeid**. Daarnaast zijn echter de potentiële risico's van belang welke kunnen ontstaan wanneer relevante wet- en regelgeving niet wordt nageleefd, bijvoorbeeld inzake Europese aanbesteding. Dergelijke risico's kunnen indirect tot geldstromen gaan leiden wanneer bijvoorbeeld schadeclaims moeten worden gehonoreerd of op een onjuiste titel verkregen gelden moeten worden geretourneerd.

Met de in dit overzicht gepresenteerde inventarisatie wordt een minimumkader geboden voor de reikwijdte van de rechtmatigheidscontrole zoals vastgelegd in art. 213 gemeentewet en het met Algemene maatregel van bestuur vastgestelde Besluit Accountantscontrole Provincies en Gemeenten.

Hoewel dit overzicht op professionele wijze en met de grootste zorg is samengesteld en tot stand gekomen, wordt door de VNG geen enkele aansprakelijkheid aanvaard voor de in dit overzicht opgenomen gegevens en uitkomsten en verwachtingen gebaseerd hierop. Bovendien wordt nogmaals benadrukt dat met dit overzicht slechts een minimumkader wordt geboden.

Deze laatste twee clausules kunnen uiteraard vervallen als de raad dit overzicht heeft aangevuld en uitgewerkt ten behoeve van de accountantscontrole.

Door de VNG is navolgend overzicht als voorbeeld inventarisatie aangereikt. In Zandvoort wordt thans gewerkt aan het inventariseren van voor Zandvoort relevante verordeningen c.a.

Programma's/ producten	Specifieke activiteit	Wetgeving extern	Regelgeving intern
<i>Algemeen Bestuur en ondersteunende processen</i>	Algemeen financieel middelenbeheer	<ul style="list-style-type: none"> • Grondwet • Burgerlijk Wetboek • Gemeentewet • Besluit Begroting en Verantwoording • Wet gemeenschappelijke regelingen • Algemene Wet Bestuursrecht 	<ul style="list-style-type: none"> • Verordening ex art 212: financieel beleid, beheer en inrichting financiële organisatie • Verordening ex art. 213: controle • Verordening ex art 213a: doelmatigheids- en doeltreffendheids - onderzoeken. • Verordening op de rekeningencommissie en/of de rekenkamer(functie) • Organisatiebesluit • Delegatie- en mandaatregeling
	Treasurybeheer	<ul style="list-style-type: none"> • Wet financiering decentrale overheden 	<ul style="list-style-type: none"> • Treasury / financieringsstatuut
	Arbeidsvoorwaarden en personeelsbeleid	<ul style="list-style-type: none"> • Ambtenarenwet • Fiscale wetgeving • Sociale verzekeringswetten • CAR/UWO 	<ul style="list-style-type: none"> • Ambtenaren reglement • Bezoldigingsbesluit • Verordeningen op studiefaciliteiten, reiskosten e.d.
	Inkopen en contractbeheer	<ul style="list-style-type: none"> • EU-aanbestedingsregels 	<ul style="list-style-type: none"> • Verordening/ reglement aanbestedingsregels • Mandaat- en volmachtbesluiten
<i>Burgerzaken en Belastingen</i>	Burgerlijke stand en afgifte documenten	<ul style="list-style-type: none"> • Burgerlijke wetboek • Gemeentewet • Wet GBA • Wet rechten burgerlijke stand 	<ul style="list-style-type: none"> • Verordening GBA • Legesverordening
	OZB	<ul style="list-style-type: none"> • Gemeentewet • Wet waardering Onroerende Zaken 	<ul style="list-style-type: none"> • OZB verordening
	Parkeerbeheer	<ul style="list-style-type: none"> • Gemeentewet • Wet Mulder administratiefrechtelijke heffingen 	<ul style="list-style-type: none"> • Verordening parkeerbelasting
	Toeristenbelasting	<ul style="list-style-type: none"> • Gemeentewet 	<ul style="list-style-type: none"> • Verordening toeristenbelasting
	Forensenbelasting	<ul style="list-style-type: none"> • Gemeentewet 	<ul style="list-style-type: none"> • Verordening op de forensenbelasting
	Grafrechten	<ul style="list-style-type: none"> • Gemeentewet • Wet op de lijkbezorging 	<ul style="list-style-type: none"> • Verordening op algemene begraafplaatsen • Verordening op begraafplaatsrechten
	Hondenbelasting	<ul style="list-style-type: none"> • Gemeentewet 	<ul style="list-style-type: none"> • Verordening op de hondenbelasting
	Baatbelasting	<ul style="list-style-type: none"> • Gemeentewet 	<ul style="list-style-type: none"> • Verordening op de baatbelasting
	Marktgelden	<ul style="list-style-type: none"> • Gemeentewet 	<ul style="list-style-type: none"> • Marktgeldverordening
	Reclame en precariorechten	<ul style="list-style-type: none"> • Gemeentewet 	<ul style="list-style-type: none"> • Verordening op de precariorechten

Programma's/ producten	Specifieke activiteit	Wetgeving extern	Regelgeving intern
<i>Openbare orde en veiligheid</i>	Handhaving	<ul style="list-style-type: none"> Gemeentewet 	<ul style="list-style-type: none"> APV Visverordening
		<ul style="list-style-type: none"> Winkeltijdenwet 	<ul style="list-style-type: none"> Marktverordening/ APV Kermisverordening APV
	Brandweer en rampenbestrijding	<ul style="list-style-type: none"> Brandweerwet 1995 	<ul style="list-style-type: none"> GR regionale brandweer
	Brandbeveiligingsvergunningen	<ul style="list-style-type: none"> Gemeentewet 	<ul style="list-style-type: none"> Verordening Brandbeveiligingsvergunningen
	Woonwagens	<ul style="list-style-type: none"> Gemeentewet 	<ul style="list-style-type: none"> Verordening staangeld woonwagens
<i>Vreemdelingenzaken en integratie</i>	Vreemdelingenzaken	<ul style="list-style-type: none"> Vreemdelingenwet 	<ul style="list-style-type: none"> Verordening vreemdelingenzaken
	Integratie	<ul style="list-style-type: none"> Wet inburgering nieuwkomers 	<ul style="list-style-type: none"> Verordening nieuwkomers
		<ul style="list-style-type: none"> ROA/VVTV 	<ul style="list-style-type: none"> Verordening/raadsbesluit asielbeleid
<i>Verkeer en Vervoer</i>	Wegenbeheer	<ul style="list-style-type: none"> Wegenverkeerswet 1994 	<ul style="list-style-type: none"> Parkeerverordening
		<ul style="list-style-type: none"> Besluit administratieve bepalingen wegverkeer 	<ul style="list-style-type: none">
		<ul style="list-style-type: none"> Wet personenvervoer 	<ul style="list-style-type: none"> Exploitatie-overeenkomst openbaar vervoer Verordening standplaatsen openbaarvervoer
	Havenbeheer	<ul style="list-style-type: none"> Binnenschepenwet Besluit administratieve bepalingen wegverkeer 	<ul style="list-style-type: none"> Verordening havengelden Verordening lig- en sluisgelden Woonschepenverordening
		<ul style="list-style-type: none"> Taxiwet 	<ul style="list-style-type: none"> Gemeenschappelijke regeling taxivervoer
<i>Groen en milieubeheer</i>	Groenbeheer	<ul style="list-style-type: none"> Boswet Kaderwet LNV-subsidies 	<ul style="list-style-type: none"> Subsidieverordening Subsidieverordening
	Afvalstoffenbeheer	<ul style="list-style-type: none"> Gemeentewet 	<ul style="list-style-type: none"> Verordening op afvalstoffenheffing
	Rioolbeheer en reiniging	<ul style="list-style-type: none"> Gemeentewet Wet op de waterhuishouding Waterleidingwet 	<ul style="list-style-type: none"> Verordening op riool- en reinigingsrechten Lozingsverordening
	Milieubeheer	<ul style="list-style-type: none"> Wet belastingen op milieu-grondslag 	<ul style="list-style-type: none"> Verordening milieubeheer
<i>Stedelijke ontwikkeling, wonen en economie</i>	Grondexploitatie	<ul style="list-style-type: none"> Wet ruimtelijke ordening Besluit op de ruimtelijke ordening 	<ul style="list-style-type: none"> Verordening inzake exploitatie van gronden Nota grondbeleid Bouwverordening (leges)
	Intensivering Stedelijke Vernieuwing	<ul style="list-style-type: none"> Wet ISV 	<ul style="list-style-type: none"> Beleidsplannen
	Telecommunicatie	<ul style="list-style-type: none"> Telecommunicatiewet 	<ul style="list-style-type: none"> Verordening op de telecommunicatie

Programma's/ producten	Specifieke activiteit	Wetgeving extern	Regelgeving intern
	Wonen, economie en beheer gemeentelijke panden en accommodaties	<ul style="list-style-type: none"> • Leegstandswet • Woningwet • Huurprijzenwet woonruimte • Huisvestingswet • Huurwet • Huursubsidiewet • Besluit woninggebonden subsidies • Wet bevordering eigen woningbezit 	<ul style="list-style-type: none"> • Huisvestingsverordening • Gemeentelijk beleid accommodatiebeheer en vergoeding beschikbaarstelling gemeentelijke accommodaties
Zorg, Welzijn en Sport	Algemeen welzijn en sport	<ul style="list-style-type: none"> • Welzijnswet 	<ul style="list-style-type: none"> • Subsidieverordening
	Gehandicaptenzorg	<ul style="list-style-type: none"> • Wet Voorziening Gehandicapten 	<ul style="list-style-type: none"> • WVG verordening
	Kinderopvang	<ul style="list-style-type: none"> • Wet basisvoorziening kinderopvang 	<ul style="list-style-type: none"> • Verordening kinderopvang
		<ul style="list-style-type: none"> • Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten 	<ul style="list-style-type: none"> •
Jeugd, onderwijs en cultuur	Verzorgen basis- en speciaal-onderwijs	<ul style="list-style-type: none"> • Wet primair onderwijs • Wet op de basiseducatie • GOA • OALT 	<ul style="list-style-type: none"> • Verordening basis en speciaal onderwijs • Verordening leerlingenvervoer
	Verzorgen voortgezet onderwijs	<ul style="list-style-type: none"> • Wet op het voortgezet onderwijs • Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek • Wet educatie- en beroeps-onderwijs 	<ul style="list-style-type: none"> • Verordening hoger en voortgezet onderwijs
	Cultuur en lokale media	<ul style="list-style-type: none"> • Mediawet • Wet op het specifiek cultuurbeleid 	<ul style="list-style-type: none"> • Subsidieverordening
Volksgezondheid	Ambulance vervoer	<ul style="list-style-type: none"> • Wet ambulancevervoer 	<ul style="list-style-type: none"> • Verordening ambulance vervoer
	Ongediertebestrijding	<ul style="list-style-type: none"> • Gemeentewet 	<ul style="list-style-type: none"> • Verordening op de ongediertebestrijding
Werk en inkomen	Sociale inkomensvoorzieningen	<ul style="list-style-type: none"> • Wet Werk en Bijstand 	<ul style="list-style-type: none"> • Verordening maatregelen en toeslagen WWB • Verordening/ raadsbesluiten inzake bijzondere bijstand
		<ul style="list-style-type: none"> • IOAW en IOAZ 	<ul style="list-style-type: none"> •
		<ul style="list-style-type: none"> • Sociale en Fiscale wetgeving 	<ul style="list-style-type: none"> •
	Werkgelegenheid	<ul style="list-style-type: none"> • Wet Werk en Bijstand • Wet Inkomensvoorziening Kunstenaars 	<ul style="list-style-type: none"> • Verordening/ raadsbesluiten inzake gesubsidieerde arbeid
	Schuldhelpverlening	<ul style="list-style-type: none"> • Wet op het kredietbeheer 	<ul style="list-style-type: none"> • Gemeentelijk beleid stadsbank/ schuldhelpverlening

Bijlage2 Overzichtprotocol verordeningen c.a. nog invoegen